

Omgevingsrecht en omgevingsbeleid

‘Onze eigen overheid is nog criminelere dan 3M’

Isabelle Larmuseau

Gastprofessor omgevingsrecht

Onderzoekseenheid Publiekrecht KU Leuven

Inhoudstafel

- 1) Chemische verontreiniging heeft de veilige planetaire limiet overschreden
- 2) Wat zijn PFAS?
- 3) PFAS-crisis in Nederland
- 4) PFAS-schandaal in Vlaanderen
- 5) Parlementaire Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
- 6) Vaststelling van grensoverschrijdende verontreiniging: INDAVER
- 7) Deal met 3M
- 8) Eindverslag van PFAS-opdrachthouder
- 9) Gerechtelijke procedures
- 10) Is er nog hoop voor omgevingsrecht en omgevingsbeleid in Vlaanderen?

1. Chemische verontreiniging heeft de veilige planetaire limiet overschreden

- D. CARRINGTON, *'Chemical pollution has passed safe limit for humanity, say scientists'*, The Guardian, 18 January 2022
- **De snelheid waarmee verontreinigende stoffen in het milieu opduiken**, laat de overheid niet meer toe om de risico's in te schatten en de problemen te beheersen
- **Zelfs na stopzetting** zal de chemische verontreiniging verder effecten op mens en milieu blijven hebben
- Milieuprobleem **vergelijkbaar met klimaatverandering**
- Wereld moet werken aan de invoering van een **vast plafond** voor de productie en het vrijkomen van chemische stoffen

- **J. DE BOER**, *‘De wereld als laboratorium. Over stoffen die nooit gemaakt hadden mogen worden’*, Rede uitgesproken bij zijn afscheid als hoogleraar Environmental Chemistry and Toxicology bij de Faculteit van de Bétawetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam op vrijdag 22 april 2022

- **Burgers** worden behandeld als **proefkonijnen**

- Zie de zogenaamde *‘emerging contaminants’*: stoffen die gevolgen kunnen hebben voor het milieu of de gezondheid van de mens en **die doorgaans niet onder de huidige milieuwetgeving vallen**

2. Wat zijn PFAS?

- **Film ‘Dark Waters’ van regisseur Todd Haynes (2019)**
 - Film over de lange juridische strijd die advocaat **Robert Bilott** in **1998** aanspande tegen het chemiebedrijf **Dupont** in de VS, producent van **PFOA**
 - Zie ook het **boek ‘Exposure’** van Robert Bilott
 - ✓ Zie in Vlaanderen de **Chemours-site in Mechelen**
 - ✓ Zie in Nederland de **Chemours-site in Dordrecht**

- PFAS = **perfluoralkylstoffen**
- Verzamelnaam voor **meer dan 6000 chemische stoffen**
- Stoffen opgebouwd uit **koolstofketens**, waarin één of alle koolstofatomen door **fluoriatomen** worden omringd
- Komen **niet van nature** voor in het milieu
- Worden **sinds de jaren 1950** door de mens geproduceerd
- Gunstige eigenschappen: **bestand tegen hoge temperaturen en water-, vuil- en vetafstotend**
 - Veel gebruikt in industriële toepassingen en consumentenproducten zoals pannen, cosmetica, textiel, brandblusschuim, schoonmaakmiddelen of smeermiddelen
- Ongunstige eigenschappen: **persistent, bioaccumulatief en toxisch**
 - *'forever chemicals'*
- Meest bekende **'lange keten' PFAS**: PFOS en PFOA
- Meest bekende **'korte keten' PFAS**: GenX en PFBA

- **Verspreiding van PFAS in het milieu**
 - **Industriële productie:** 3M in Zwijndrecht en Chemours in Mechelen
 - **Toepassing in de industrie:** galvaniseerbedrijven, papierverwerking, textielveredeling
 - **Brandweeroefeningen en bestrijding van grote branden**
 - **Afvalverwerking:** stortplaatsen, waterzuiveringsinstallaties, afvalverbrandingsinstallaties

• Gezondheidskundige grenswaarde

- **EFSA-4 norm:** voor de som van 4 PFAS (PFOS, PFOA, PFHxS en PFNA) heeft **EFSA** (European Food Safety Authority) in **2020** een Tolereerbare Wekelijkse Inname (TWI) afgeleid van **4,4 ng/kg lichaamsgewicht per week** op basis van een kritische inname van 0,63 ng/kg lichaamsgewicht per dag
 - **EFSA-4 norm voor drinkwater: 4,4 ng/liter**
- Vlaanderen is zo vervuild dat deze gezondheidskundige grenswaarde **reeds tien tot dertien keer wordt overschreden**
 - ✓ Bijvoorbeeld de drinkwaterwinning van Abdij van Park (stad Leuven): **20 ng/liter** voor de EFSA-4 norm
 - ✓ Vergelijk: in Nederland stappen drinkwaterbedrijven Oasen en Evides **naar rechter om lozingsverbod voor PFAS** af te dwingen
 - ✓ Vergelijk: ter hoogte van 3M wordt voor PFOS **80.000.000 ng/liter in het grondwater** gemeten

- **Gezondheidseffecten veroorzaakt door PFAS:**
 - Verstoring van de immuniteit
 - Verminderde vaccinatierespons bij nakomelingen
 - Verstoring van de hormoonbalans
 - Verstoring van de leverfunctie
 - Verstoring van de schildklier
 - Ontwikkelingsproblemen bij kinderen
 - Verhoogde cholesterolgehalten
 - Verhoging van het kankerrisico

- Eind oktober 2021: resultaten van grootschalig **bloedonderzoek van bijna 800 personen in een straal van 3 km rond de 3M-fabriek:**
 - Bij **59 %** werden waarden vastgesteld die aanleiding kunnen geven tot gezondheidsrisico's op lange termijn
 - Bij **32 %** werden waarden vastgesteld waarbij zulke gezondheidsrisico's niet uit te sluiten zijn**= slechts 9 % van de resultaten waren OK**

3. PFAS-crisis in Nederland

- **2016:** advocaat Robert Bilott waarschuwt Nederland voor de **PFAS-emissies in de lucht** van de **Dupont/Chemours-fabriek** in Dordrecht
 - Op enkele weken tijd werd de PFAS-uitstoot in de lucht gemeten en de verontreinigingscontour bepaald: afbakening van een **invloedssfeer van 50 kilometer rondom Chemours**
 - ✓ Nederlands **‘Expertisecentrum PFAS’**: initiatief van **Witteveen+Bos** en **Arcadis**
- **2019:** vanuit de zorgplicht en het voorzorgsbeginsel heeft Nederland een **tijdelijke stopzetting van bouwprojecten** opgelegd omdat men niet wist wat de veilige risicogrens was voor grond die verplaatst werd
 - Dit heeft geleid tot de **overbrenging van PFAS-afvalstoffen naar Vlaanderen**, met goedkeuring van OVAM-dienst afval

4. PFAS-schandaal in Vlaanderen

- Burgeractivist **Thomas Goorden** kreeg in het voorjaar van 2021 documenten te zien in het kader van het **Oosterweel-project** die wezen op **extreem hoge waarden voor PFOS** en bracht de bal aan het rollen
 - **Oosterweel wordt gerealiseerd op een locatie die zwaar verontreinigd is met PFOS die daar tot 2002 door 3M werd geproduceerd**
 - Via de Schelde strekt de PFOS-vervuiling zich uit **tot in Zeeland**
 - **Klacht van 11 mei 2021** van Thomas Goorden gebaseerd op **‘wetenschapsfraude’** (waarde van **70 µg/kg ds** voor bouwkundig bodemgebruik op de Oosterweelwerf): leidt tot **opsporingsonderzoek** onder leiding van de procureur des Konings
 - Zie **boek van Thomas Goorden: ‘Alles komt goed’**
<https://www.epo.be/nl/politiek-economie/5161-alles-komt-goed-9789462673441.html>

- **Vlaams PFAS-schandaal is meerledig**

- 1) **Chemische industrie** was reeds meerdere decennia op de hoogte van de gezondheidsrisico's maar heeft dit zo lang mogelijk in de doofpot proberen steken
- 2) De **Vlaamse overheid** was minstens sinds 2017 op de hoogte van de mogelijke gezondheidsrisico's ten gevolge van de vervuiling in Zwijndrecht, maar er werd hierover niet gecommuniceerd en amper tegen opgetreden
- 3) Het risico is reëel dat de **Oosterweelwerken** die plaatsvinden in sterk verontreinigde grond zullen leiden tot **bijkomende verontreiniging**

Samengevat: de Vlaamse overheid heeft jarenlang weggekeken van de vergiftiging van de omwonenden in de hoop er het Oosterweelproject zo vlot mogelijk door te krijgen

5. Parlementaire Onderzoekscommissie PFAS-PFOS

- Installatie op **25 juni 2021** / Einde op **28 maart 2022**
- 50 zittingen en **100 gehoorde experts**
- Opgebouwd als een **'whodunit'**
 - *'Wie wist wat wanneer?'*
 - *'Wat is met die informatie gedaan?'*
- **Opletten voor samenloop met gerechtelijk onderzoek**
 - Omwonende van gemeente Zwijndrecht diende op **22 juni 2021** klacht met burgerlijke partijstelling in bij onderzoeksrechter
 - Om die reden werd onderzoekscommissie **begeleid door gewezen parketmagistraat Marc Van Cauteren**
- **Afzonderlijke 'Commissie Grondverzet' onder leiding van PFAS-opdrachthouder**
 - Bedoeld om de Oosterweelwerken te kunnen laten doorgaan
 - **Tweemaal teruggefloten door de Raad van State**, bij arresten van 29 december 2021 en 19 april 2022

‘Juridische’ hoorzitting van 27 augustus 2021 over zowel 3M als Oosterweel

- 1) Inbreuken op het vlak van milieueffectrapportage
- 2) Inbreuken op het vlak van natuurtoets
- 3) Inbreuken op het vlak van watertoets
- 4) Inbreuken op het vlak van vergunningverlening
- 5) Inbreuken op het vlak van bodemregelgeving
- 6) Inbreuken op het vlak van handhaving
- 7) Inbreuken op het vlak van milieu-informatie
- 8) Gebrek aan actie op het vlak van milieuschade

Artikel in Knack van 8 september 2021: *‘Onze eigen overheid is nog criminelere dan 3M’*

<https://www.knack.be/nieuws/milieujuriste-isabelle-larmuseau-onze-eigen-overheid-is-nog-criminelere-dan-3m/>

1) Inbreuken op het vlak van milieueffectrapportage = schending van Europese Project-MER-Richtlijn

- **Voor 3M:** op 17 september 2020 kreeg het bedrijf een ‘eeuwigdurende’ omgevingsvergunning zonder voorafgaande milieueffectrapportage
 - *‘Geen aanzienlijke gevolgen voor milieu’*
 - Geen advies van Agentschap Zorg en Gezondheid
 - Geen advies gevraagd aan Nederland
- **Voor Oosterweel:** hoewel men sinds 2006 op de hoogte was van de PFOS-verontreiniging werd in 2016 beslist om het definitief tracé op die verontreinigde locatie te situeren
 - Geen milieueffectrapportage uitgevoerd voor het totaalproject
 - Veiligheidsberm op 3M-site met stedenbouwkundige vergunning
 - Scheldetunnel: bronbemaling en lozing van opgepompt verontreinigd grondwater in de (Wester)Schelde en Blokbersdijk, vergund op 18 november 2022 zonder geactualiseerde milieueffectrapportage en zonder adviesvraag aan Nederland

2) Inbreuken op het vlak van de natuurtoets = schending van Europese Habitatrictlijn

- **Voor 3M:** de ‘habitattoets’ wordt niet correct uitgevoerd, in acht genomen dat reeds in 2004 in Blokkersdijk (Vogelrichtlijngebied) de hoogst opgetekende PFOS-waarden ooit werden opgetekend
- **Voor Oosterweel:** in mei 2022 vraagt Lantis voor de Scheldetunnel een omgevingsvergunning aan voor de bronbemaling en lozing van met PFOS verontreinigd grondwater in Blokkersdijk – zonder correct uitgevoerde ‘habitattoets’ werd deze vergunning verleend op 18 november 2022

3) Inbreuken op het vlak van de watertoets = schending van de Europese Kaderrichtlijn Water

- **Voor 3M:** hoewel de milieukwaliteitsnorm voor PFOS van **0,65 ng/liter** reeds zwaar wordt overschreden in de (Wester)Schelde, kreeg 3M op 17 september 2020 vergunning om **30.000 ng/liter** PFOS te lozen = ‘**verboden achteruitgang**’ overeenkomstig de Europese Kaderrichtlijn Water
- **Voor Oosterweel:** op 18 november 2022 kreeg Lantis vergunning om voor de bouw van de Scheldetunnel **100 ng/liter** PFOS/PFAS te lozen in de Schelde = ‘**verboden achteruitgang**’ overeenkomstig de Europese Kaderrichtlijn Water

4) Inbreuken op het vlak van vergunningverlening = schending van de Europese Richtlijn Industriële Emissies

- **Voor 3M:** de Europese Richtlijn Industriële Emissies verplicht om **méér te doen dan ‘beste beschikbare technieken’ (BBT) toe te passen**, wanneer de milieukwaliteitsnorm wordt overschreden (zie de overschrijding van de milieukwaliteitsnorm voor PFOS in oppervlaktewater van 0,65 ng/l)
- **Voor Oosterweel:** de omgevingsvergunning voor de bronbemaling en lozing van verontreinigd grondwater staat op naam van Lantis als exploitant – ook Lantis moet méér doen dan BBT en op Lantis rust de **strafrechtelijk gesanctioneerde milieuzorgplicht** om schade en hinder te voorkomen

5) Inbreuken op het vlak van bodemregelgeving = schending van de Europese POP-verordening

- **Voor 3M:**
 - Beschrijvend bodemonderzoek reikte tot 2021 amper verder dan het **eigen bedrijfsterrein van 3M**
 - In 2009 werd op basis van het '**BATNEEC**'-principe geoordeeld dat 3M geen **grondwatersanering** moest uitvoeren wegens '**te duur**' (6,3 miljoen euro)
 - In **2015** verleende OVAM de '**eindverklaring**' voor 'uitgevoerde bodemsanering'
- **Voor Oosterweel:**
 - Onwettige toepassing van de **grondverzetregelgeving**: door met PFOS/PFAS verontreinigde grond uit te graven, wordt Lantis **producent van een afvalstof**
 - Europese POP-verordening **verbiedt de nuttige toepassing** van met PFOS verontreinigde afvalstoffen: het zgn. 'bouwkundig bodemgebruik' van de met PFOS verontreinigde grond is dus verboden

6) Inbreuken op het vlak van handhaving = schending van de Europese Richtlijn Industriële Emissies

- **Voor 3M:** maximum één jaar tussen twee milieu-inspectiebezoeken ter plaatse / indien bij inspectie ernstige inbreuk wordt vastgesteld: binnen zes maanden na die inspectie een extra bezoek ter plaatse
 - Voorbeeld: veiligheidsberm was bedoeld om afvalhopen onder te brengen die meer dan 20 jaar illegaal op het bedrijfsterrein van 3M lagen

7) Inbreuken op het vlak van milieu-informatie

= schending van de Europese Richtlijn Milieu-informatie

- **Voor 3M:** verplichting tot actieve verspreiding van milieu-informatie: verslagen over de toestand van het milieu, vergunningen, effectbeoordelingen, monitoringgegevens, gegevens afkomstig van het toezicht (artikel 7, lid 2)
- **Voor Oosterweel:** verplichting tot actieve verspreiding van milieu-informatie: *‘Onverminderd eventuele specifieke verplichtingen uit hoofde van het Gemeenschapsrecht treffen de lidstaten de nodige maatregelen om te waarborgen dat, **in geval van een onmiddellijke bedreiging van de gezondheid van de mens of het milieu**, hetzij veroorzaakt door menselijke activiteiten hetzij ten gevolge van natuurlijke oorzaken, **alle informatie waarover overheidsinstanties beschikken, of die voor hen wordt beheerd, en die het publiek dat waarschijnlijk zal worden getroffen in staat kan stellen maatregelen te nemen om de uit de bedreiging voortvloeiende schade te voorkomen of te beperken, onmiddellijk en terstond wordt verspreid.**’* (artikel 7, lid 4)

8) Gebrek aan actie op het vlak van milieuschade = geen toepassing van de Europese Richtlijn Milieuschade

- **Voor 3M:** de schade veroorzaakt door 3M kwalificeert als 'milieuschade' (schade aan beschermde soorten en natuurlijke habitats, schade aan wateren en bodemschade) waarvoor een **'foutloos aansprakelijkheidsregime'** geldt: op 3M als exploitant rusten **preventie-, inperkings- en herstelmaatregelen**
- **Voor Oosterweel:** de Richtlijn Milieuschade kan ook tegen Lantis worden aangevoerd

- In het **eindverslag van 28 maart 2022** is bepaald dat de Vlaamse overheid er onvoldoende in geslaagd is zich van haar kerntaken op het vlak van gezondheids- en milieubescherming te kwijten:

*‘Na een grondige studie van de talrijke aangeleverde documenten en de vele georganiseerde hoorzittingen komt de onderzoekscommissie tot de conclusie dat **het overheidssysteem niet in staat is gebleken om de inwoners van Vlaanderen op een doeltreffende manier te beschermen tegen de invloed van persistente, bioaccumuleerbare verontreiniging afkomstig van de chemische industrie**’*

6. Grensoverschrijdende PFOS/PFAS-verontreiniging: de zaak INDAVER

- **‘Het PFAS-schandaal’**: reportage van 8 september 2022 van ZEMBLA, het onderzoeksjournalistiek televisieprogramma van BNNVARA (zie <https://www.bnnvara.nl/zembla/artikelen/het-pfas-schandaal>)
 - **Afvalverbrandingsinstallatie INDAVER** in de Antwerpse haven op 4 km van de Nederlandse grens
 - Onvergunde PFAS-emissies in de lucht en het water
 - **Te lage verbrandingstemperatuur**
 - Nederlandse Rijkswaterstaat schrijft twee adviezen die wijzen op **schending van de Europese Kaderrichtlijn Water**, zelfs wanneer PFAS-lozingsnormen van 100 ng/liter aan INDAVER worden opgelegd
- In de nasleep van de ZEMBLA-reportage heeft de **Nederlandse Inspectie Leefomgeving en Transport** eind oktober 2022 beslist dat **Indaver geen Nederlands PFAS-afval meer mag verbranden**
 - INDAVER heeft procedure opgestart voor de Nederlandse Raad van State om dit verbod ongedaan te maken

- Zie <https://www.knack.be/nieuws/milieu/milieuadvocate-isabelle-larmuseau-zuhal-demir-is-genadeloos-voor-de-landbouw-en-coulant-voor-de-industrie/>
- Zie <https://www.knack.be/nieuws/belgie/maatschappij/2022-dit-waren-de-12-beste-interviews/>

7. Deal met 3M

- 6 juli 2022: **namens wie** sloot de ‘saneringscoalitie’ een deal die **extra PFAS-emissie en PFAS-depositie** in het reeds ‘overvolle PFAS-bad’ mogelijk maakt?
 - **Nederlandse Rijkswaterstaat en provincie Zeeland zaten niet mee aan tafel**: wat is de omvang van de grensoverschrijdende verontreiniging?
 - **Burgers die wonen en werken binnen een invloedssfeer van 50 kilometer rond de verontreinigingsbron** zaten niet mee aan tafel
 - Wat heeft het voor zin om tuinen af te graven wanneer de aangevoerde grond binnen de kortste keren door dezelfde polluenten wordt verontreinigd: zie de **nog steeds niet in kaart gebrachte PFAS-emissies in de lucht van Indaver en 3M**
 - **Fragmentaire focus op het vaste deel van de aarde**, omdat de grondwaterverontreiniging van 3M nog jarenlang zal worden verspreid door de Oosterweelwerken: **eeuwigdurende bronbemalingen voor bouw en uitbating van Scheldetunnel**

8. Eindverslag van de PFAS-opdrachthouder

- **Eindrapport van PFAS-opdrachthouder Karl Vrancken**
 - **‘De cirkel rond?’** <https://www.vlaanderen.be/publicaties/de-cirkel-rond-eindrapport-van-de-opdrachthouder-voor-de-aanpak-van-de-pfas-problematiek-aangesteld-door-de-vlaamse-regering>
- ✓ Vragen bij het functioneren van de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) als **onderzoeksinstituut**
 - VITO doet **voorafname op het latere beleidsmatige traject**
 - Bv. citaat van VITO-baas Dirk Fransaer in de parlementaire onderzoekscommissie PFAS-PFOS: *‘Als je de risicogrens van 4,4 nanogram per liter vandaag voor PFAS zou toepassen, **zit je in een situatie dat je heel Vlaanderen als risicogebied moet beschouwen.** Dan stopt alles wat je kunt doen met de bodem in Vlaanderen. Overal. Punt.’*
 - Zorgt voor PFAS-normering in het Oosterweel-dossier die **‘pragmatisch’, ‘realistisch’ en ‘haalbaar’** wordt genoemd

9. Lopende gerechtelijke procedures

- 1) Sinds 21 juni 2021: **gerechtelijk onderzoek lastens 3M en Lantis** ingevolge klacht met burgerlijke partijstelling bij onderzoeksrechter van omwonenden uit Zwijndrecht en vzw Dryade
- 2) Sinds 12 augustus 2021: **milieustakingsvordering** van Grondrecht en Greenpeace **tegen Lantis**, bouwheer van de Oosterweelverbinding
- 3) Sinds december 2021: **twee vernietigingsprocedures bij de Raad van State** tegen de grondverzettoelatingen voor de Oosterweelwerf
- 4) Sinds januari 2022: **burgerrechtelijke schadeclaim tegen 3M**, om verjaring tegen te gaan, ingediend door PFAS-slachtoffers
- 5) Sinds maart 2022: **'class action' tegen 3M** voor de Vrederechter
- 6) Mogelijke procedure tegen het **'sitebesluit'** bedoeld om Oosterweelwerken te deblokken
- 7) Mogelijke procedure tegen de **omgevingsvergunning voor de bronbemalingen en lozingen van verontreinigd grondwater**, nodig voor de bouw en uitbating van de Scheldetunnel
- 8) Mogelijke procedures **vanuit Nederland/Zeeland** tegen 3M, Indaver en Lantis
- 9) Mogelijke procedures **vanuit Europa** voor de niet-naleving van de Kaderrichtlijn Water

10. Is er nog hoop voor
omgevingsrecht en omgevingsbeleid
in Vlaanderen?

- **Rehabilitatie van het ‘voorzorgsbeginsel’ als algemeen beginsel van omgevingsbeleid**
 - Burgers zijn geen proefkonijnen
 - PFAS-ban invoeren

- **Resterende milieugebruiksruimte en gezondheidsgebruiksruimte in kaart brengen**
 - **Immissietoets**: aandacht verleggen van emissie en beste beschikbare technieken (BBT) naar immissie en milieukwaliteitsnormen (**BBT+**)
 - Evolueren van ruimtelijke planning naar **omgevingsplanning** die de resterende milieugebruiksruimte in kaart brengt

- **Dreigende vergunningenstop door Europese Kaderrichtlijn Water in kaart brengen**
 - Vergelijkbaar met dreigende vergunningenstop door Europese Habitatrichtlijn, zie de stikstofcrisis
 - Tegen de **Europese deadline van 22 december 2027** zal geen enkel van de 195 waterlichamen in Vlaanderen in **‘goede toestand’** zijn (kwantitatief, ecologisch en chemisch)
 - Zie de jaarrede van 2 december 2022 van gouverneur Cathy Berx over het thema water:
<https://www.gouverneurantwerpen.be/over-cathy-berx/openingsrede/gouverneur-cathy-berx-spreekt-openingsrede-2022-uit--water--het-.html>

- **Bodemregelgeving herschrijven in het licht van de Europese Kaderrichtlijn Water**
 - **Schrappen van het ‘BATNEEC-principe’**
 - Ter hoogte van 3M wordt voor PFOS **80.000.000 ng/liter in het grondwater** gemeten. Toch besliste OVAM in 2009 dat 3M niet tot grondwatersanering moest overgaan op basis van het ‘BATNEEC-principe’: de saneringskost van **6,3 mio EUR** werd **excessief** geacht voor 3M
 - ‘BATNEEC’ is onverenigbaar met de deadline van 22 december 2027 van de Europese Kaderrichtlijn Water

- **Circulaire economie herdenken in het licht van internationale en Europese regelgeving**
 - **Kaderrichtlijn Water**
 - **Blue Deal:** hergebruik van water verbetert de ‘kwantitatieve toestand’ van waterlichamen, maar leidt tot concentratie van vuilvracht in het te lozen watervolume, met nog grotere achteruitgang van de ‘chemische toestand’ van oppervlaktewater tot gevolg
 - **POP-verordening en Verdrag van Stockholm**
 - **Verbod van nuttige toepassing** van afval verontreinigd met PFOS
 - ✓ Bv. ‘bouwkundig bodemgebruik’ van PFOS-afval is verboden
 - **Verplichting tot vernietiging of onomkeerbare omzetting van PFOS in afval**
 - Screening van Vlaamse afvalsector op deze verplichting

- **Grootste dreiging: Vlaanderen als ‘failed state’**
 - Als mensen het gevoel krijgen dat de overheid niet rechtvaardig en integer handelt, dat **de overheid niet in hun belang handelt door het stellen van regels, gaan steeds minder mensen zich aan die regels houden**: er ontstaat een negatieve feedbackloop die het onmogelijk maakt om nog te kunnen functioneren als maatschappij
 - ✓ **Gevaar voor ‘twee maten en twee gewichten’**
 - Uitzonderingen voor projecten als Oosterweel en voor bedrijven als 3M en Indaver
 - Ongenadig voor onwetende gebruikers van met PFAS verontreinigde terreinen
 - ✓ **Gevaar voor ‘desinformatie’**
 - Bv. geruststellende berichtgeving rond de waterwinning van Abdij van Park